

Birinci Dünya Harbi'ne Dair Özel Bir Kaynak: Vâveylâ Gazetesi'nden Birinci Dünya Harbi'nde Balkanlara Bakış*

Özet

Basın ve gazeteler önemli tarihi kaynaklar arasında yer almaktadır. Tarih çalışmaları için özellikle Osmanlı gazeteleri değerli birer kaynaktır. Bazı gazeteler ise özel durumları gereği tarihe kaynaklık etmesi bakımından çok daha önemli konumda yer alırlar. Bu gazeteler belli bir özel mekânda, belli bir özel zamanda ve belli koşullar altında yaşayan insanların eliyle çıkarılması dolayısıyla kendilerine özel önem atfedilebilirler. Bu özellikleri içinde barındıran Vâveylâ, bahsedilen “özel”likleri içinde barındırır. Zira Vâveylâ 1915-1919 yılları arasında, Krasnoyarsk esir kampında, Türk esirlerin tarafından çıkarılmış bir gazetedir. Bu özellikleri dolayısıyla tarih çalışmaları için önemli ve özel bir kaynak niteliği taşımaktadır. Vâveylâ Gazetesi tek nüsha ve rika el yazısıyla yazılmıştır. Özellikle Birinci Dünya Harbi hakkında, harbin çeşitli yönlerine dair kaleme alınan yazılar Birinci Dünya Harbi için önemli bir kaynaktır. İlk sayısını 27 Teşrinisani 1331-10 Aralık 1915 tarihinde, son sayısı ise 1 Mart 1334-1 Mart 1918 tarihinde yayınlanmış; toplamda ise 101 sayı çıkmıştır. Vâveylâ, geniş bir konu dağılımı içerisinde özellikle I. Dünya Harbi'nin, hemen bütün cepheleri ile ilgili haber, yorum ve makaleyi içerir. Balkanlar, Kafkasya ve Avrupa ile ilgili harbe dair konular Vâveylâ'da geniş bir şekilde yer bulur. Biz de, Balkanların I. Dünya Harbi için ne anlam ifade ettiği, Balkanların Harp için nasıl bir stratejik öneme sahip olduğu, Balkan devletlerinin I. Dünya Harbi sırasında ahvalinin nasıl olduğu ve bunun savaşa nasıl yansıdığını incelemek için Vâveylâ'nın kaynaklığına başvuracağız. Özellikle Balkan ittifakı düşünceleri, Balkan devletlerinin harbe karşı yaklaşımları, harbin balkanlardaki görünümü, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun savaş politikaları ve büyük güçlerin balkan stratejileri bu çalışmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vâveylâ, Birinci Dünya Harbi, Balkanlar, Balkan Devletleri ve Savaşta Balkanların Stratejik Önemi.

A Significant Resource About WWI: An Examination of the balkans During WWI in the Light of Vâveylâ Newspaper Abstract

Newspapers, and, in a more general sense, press are important examples of historical resources. In this regard, Ottoman newspapers are equally important resources in Ottoman studies. Here, it should be noted that some of these newspapers were of special importance because of the circumstances under which they were being published. Being one of these special ones, Vâveylâ which were published as single copy and scripted with handwriting style riq'a, stands as an important resource since it

* Dr. Öğr. Üyesi Musa GÜMÜŞ, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

provides important points about WWI, and gives information regarding different aspects of the war. Vâveylâ's first volume was published in December 10, 1915 and the last volume was published in March 1, 1918, and in total, it was published for 101 volumes. Vâveylâ, with its wide range of subjects, addresses issues about almost every front of the war and provides not only news but also comments on them. The Balkans, Caucasia and Europe, and the topics about the war were addressed in the newspaper as well. In this paper, we will be trying to understand the significance of the Balkans during the WWI and its reasons and the conditions in the Balkan states and how it reflected on the war by examining Vâveylâ as our main resource. In this study, in particular, ideas on the unity of the Balkans, Balkan states' approaches to the war and the scene of the war in the Balkans, war policies of Austro-Hungarian Empire and the Balkan strategy of the great powers will be examined.

Key Words: Vâveylâ Newspaper, Word War I., Balkans, Balkan States, Strategic Importance of Balkans in Word War I.

Giriş

Gazetelerin tarih araştırmaları için önemli kaynak türleri arasında olduğu, gazete bağlantılı olarak yapılan tarih araştırmalardan anlaşılır. Gazeteler bu önemli özelliği ile birçok tarih araştırmaları için vazgeçilmez bir kaynak türüdür. Bazı gazeteler de belli bir dönemin, belli bir olaylar silsilesinin ve belli koşulların ürünü olarak ortaya çıkarlar. Bu durumlar o gazeteyi özel yapar. Söz konusu çalışmanın kaynağını oluşturan Vâveylâ, bu saydığımız özellikleri taşıyan ve Türk basın tarihi için özel bir yeri olan gazetelerden biridir. Vâveylâ, Türk esirlerinin esaret hayatı yaşadıkları sırada Rusya'nın Krasnoyarsk'taki esir kampında çıkarılmıřtır¹. Toplamda 101 sayı yayınlanan Vâveylâ'nın ilk sayısı 27 Teşrinisani 1331-10 Aralık 1915 tarihinde, son sayısı ise 1 Mart 1334-1 Mart 1918 tarihinde yayınlanmıştır. Vâveylâ, birçok imkânsızlıklara rağmen 3 yıl kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Bu yüzden de el yazısıyla yazılmış ve kâğıt ve mürekkep kıtlığı sebebiyle tek nüsha olarak çıkarılmıřtır². Bundan dolayı, gazeteye ulaşma ve ücretlendirme okuma ya da dinleme şeklinde olmuştur. Gazetenin ilk sayfasında da “*okumak ve dinlemek bir kapiktir*” notu yazılarak buna işaret edilmiřtir³. Bu ücret, gazetenin ikinci sayısında 2 Kapik'e çıkarılmıřtır⁴.

Vâveylâ, mikrofilm olarak TBMM Kütüphanesi Mikrofilm Servisi MF No: 1011'de bulunmaktadır. Gazete birkaç sayı dışında 12 sayfa olarak çıkmış; gazetenin sloganı da “*haftalık her şeyden bahis, ciddî, mizahî mecmuadır*” şeklinde yazılmıřtır⁵. Vâveylâ'nın sorumlu müdürü Talat

¹ Cemil Kutlu, *I. Dünya Savaşında Rusya'daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1997, s. 197.

² Tek nüsha çıkmasından dolayı okuyucuların gazeteyi kirletmemesi uyarıldığı görülür: “*Gazetenin kirletilmemesine dikkat buyrulması rica olunur*” Talat Berki, “Muhterem Okuyucularımız”, *Vâveylâ*, 15 Temmuz 1332, Sayı: 34, s. 12.

³ *Vâveylâ*, 27 Teşrinisani 1331, Sayı: 1., s. 1.

⁴ *Sahib-i imtiyâzın odasında okumak ve dinlemek iki kapiktir. Okuman isteyenler idâreye müraca'ât eder*” *Vâveylâ*, 4 Kanunuevvel 1331, Sayı: 2., s. 1.

⁵ *Vâveylâ*, bu başlığı 17. sayıdan itibaren “*Sibirya'da Krasnoyarsk'ta intişar eder haftalık ciddî ve mizahî mecmu'âdır*” değiştirmiştir. *Vâveylâ*, 18 Mart 1332, Sayı: 17, s. 1.; 21. sayıda ise bu metni “*Sibirya'da Krasnoyarsk Kasabası'nda 'askeri mevki'de intişâr eder haftalık bir mecmu'âdır*” şeklinde değiştirilmiştir *Vâveylâ*, 15 Nisan 1332, Sayı: 21., s. 1;

Berkî, İmtiyaz sahibi A. Hüdâî; yazar kadrosu, A. Hicrî, B. Seyfî, T. Vecdî, E. Aşıkî; Mizâh yazarları A. Hüdâî, Talat Berkî'den oluşmaktadır⁶. Bu isimlerin tamamının müstear olduğu düşünülmektedir.

Vâveylâ'nın Türk basın tarihi için de özel bir yere sahip olan gazetelerden biri olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Türk basın tarihini sınıflandırdığımızda Vâveylâ'yı üsera gazeteciği içerisinde değerlendirebiliriz. Tabii ki bu özelliğe sahip başka gazetelerin olduğunu ifade etmemiz gereklidir. Özellikle Rusya ve Mısır'daki esir kamplarında bu konuda çok sayıda örnek söz konusudur. Buralarda çıkan gazetelerin kimileri kısa ömürlü, kimileri ise uzun ömürlü olmuştur. Bunların büyük bir kısmı ya el yazısı ya da taş baskı ile yayınlanmıştır. Sırf Mısır esir kamplarında 20'nin üstünde gazete/dergi yayınlanmıştır⁷.

22. sayıda ise “Sibirya’da Krasnoyarsk şehrinde üserâ karargahında intişâr eder haftalık mecmu’âdır” şeklinde değiştirilmiştir. *Vâveylâ* 22 Nisan [1]332, Sayı: 22., s. 1.

⁶ Kutlu, s. 197.

⁷ “Mısır’da neşredilen süreli yayınların en ilgi çekicileri olmakta birlikte en fazla bilinmeyenleri olan esaret gazeteleri, 1919-1920 yıllarında, el yazması ile yazılıp çoğaltılarak hazırlanmışlardır. Bu çalışma sırasında toplam yirmi bir adet esaret gazetesinin Mısır’daki Seydibeşir, Kuveysna, Turah ve Zekazik esir kamplarında hazırlandığı tespit edilmiştir. Mısır’da basıldıklarını tespit ettiğimiz esaret gazeteleri şunlardır.

Seydibeşir Esir Kampı’nda Çıkarılan Gazeteler

<i>Tan</i>	[Kasım-Aralık 1335/1919]
<i>Yarın</i>	1 Ocak 1336
<i>Nilüfer</i>	20 Kanun-ı Sani [Ocak] 1336/1920
<i>Hilal</i>	[Ocak 1336/1920]
<i>Ocak</i>	[Ocak 1336/1920]
<i>İzmir</i>	9 Şubat 1336-1920
<i>Nasreddin Hoca</i>	11 Mart 1336/1920
<i>Sada</i>	29 Mart 1336/1920
<i>Zincir</i>	1 Nisan 1336/1920
<i>Türk Varlığı</i>	1336/1920
<i>Esaret Albümü</i>	1336-1920

Kuveysna Esir Kampı’nda Çıkarılan Gazeteler

<i>Esaret</i>	Ağustos 1335-1919
<i>Tıraş</i>	[Ağustos] 1335/1919
<i>Karikatür</i>	[Teşrin-i evvel/Ekim 1335-1919]
<i>Tetebbu’</i>	[Teşrin-i evvel/Ekim] 1335-1919
<i>Tan</i>	Teşrin-i evvel/[Ekim] 1335-1919
<i>Badiye</i>	30 Teşrin-i Evvel [Ekim] 1335-1919

Turah Esir Kampı’nda Çıkarılan Gazeteler

<i>Kafes</i>	Mart 1335-1919
<i>Işık</i>	4 Nisan 1335-1919

Zekazik Esir Kampı’nda Çıkarılan Gazeteler:

Vâveylâ'nın, belli bir dönemin, belli koşulların ve belli bir olaylar silsilesinin sonucunda çıktığını ifade etmiştik. Vâveylâ, Birinci Dünya Harbi yıllarında, cephelerde savaşırken esir düşen Türklerin Krasnoyarsk'ta esaret hayatında çıkardıkları bir gazetedir. Bu sebeple, zengin ve anlamlı bir içeriğe sahiptir. Vâveylâ'da, I. Dünya Harbi etrafında birçok konu ile kültürel, dini, felsefi ve edebi alana dair birçok yazı, makale, yorum ve haberler yer almaktadır. Dönemin önemli gazetelerinden yapılan çeviriler ile zengin bir kaynak külliyyatına sahip olması dolayısıyla da gündemi takip etmede oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Vâveylâ'da Birinci Dünya Harbi Sırasında Balkanlar

Vâveylâ'da Balkanların Birinci Dünya savaşı sürecindeki durumuna dair pek çok yazının olduğunu ifade edebiliriz. Bu yazıların önemli bir bölümü Birinci Dünya Harbi'nin Balkan cepheleri ile alakalıdır. Bunun yanında da Balkanların savaş stratejisi ile alakalı metinlere yer verildiği görülmektedir. Ancak Balkan cepheleri hakkında yazılan yazıların bir kısmında sansür söz konusu olduğundan Ruslar tarafından itilaf devletleri aleyhindeki bazı yazıların sansürlendiği görülmektedir⁸. Bu da Balkan cepheleri ile ilgili olarak daha itilaf, özelde de Rus görüşlerine uygun yazıların kendine yer bulabildiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Balkanlarda, özellikle savaş etrafında ele alınan konulara ihtiyatlı yaklaşılması gerekmektedir. Vâveylâ'da yer alan yazıların etrafında ele alınacak ilk konulardan biri, şüphesiz Balkan birliği ya da ittifakı meselesidir. Özellikle Balkan Harbi öncesine 19. yüzyılın sonuna kadar uzanan Balkan Birliği meselesinin karşısında birçok engelin bulunması nedeniyle Balkan Harbi'nden sonra rafa kalktığı Vâveylâ'nın sütunlarına yansydıklarından görmekteyiz. Buna göre büyük bir Balkan Birliği

Kızılelma

[Ocak] 1335/1919

Garnizon 10 Kanunısani [Ocak] 1335-1919" Ekmeleddin İhsanoğlu *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayını, 2006, s. 87-88.

⁸ "Balkanlarda -Russkoe Slovo'dan-", *Vâveylâ*, Sayı: 41., Sayfa: 6-8., 10 Eylül 1332; "Romanya Ordusu -Rusko İslova'dan-", *Vâveylâ*, 332, 39 4-5; "Alman Gayreti -Russkoe Slovo'dan-", *Vâveylâ*, Sayı: 44., Sayfa: 4-5., 14 Teşrinievvel 1332.

tasarlanmakta ve Türkiye (Osmanlı Devleti) de bu ittifadın bir üyesi olarak düşünölmekteydi. Bu fikir Sırbistan'ın İstanbul elçisi Yorgiyeviç tarafından ortaya atılmış, Sırbistan Kralı Aleksander'ın İstanbul ziyareti sırasında da meselenin Sultan Abdülhamid'e arz edilmesi ile Türkiye'ye teklif edilmişti. Ancak Sultan Abdülhamid'in, meseleyi önemsemekle birlikte bütün Balkan hükümetlerinin bu birliğe dâhil olmaları konusunda ümitsiz olduğunu ifade etmesi ile bu girişimin akim kaldığı ifade edilir⁹. Bu kez Bulgaristan'ın gündeme getirdiği yeni bir ittifad fikri ortaya atılır. Bu yeni ittifad projesinde Türkiye'ye yer verilmez. Bu ittifad fikirleri bir ortaya atılırken çeşitli senaryoların da değerlendirildiği görölmektedir. Romanya devlet adamları bu ittifad fikrini ekonomik ittifad şeklinde dile getiriyordu. Ancak devlet olarak Romanya bir Balkan ittifadına önem vermez bir tutum takındığı görölmektedir. Vâveylâ'nın sütunlarına yansıyanlardan anlaşıldığına göre, bu fikrin Romanya açısından olumsuz görünmesinin sebebi, Romanya'nın kendini Balkanlardaki hükümetlerden saymaması idi¹⁰.

Böylece Balkan hükümetlerini menfaatleri icabı olarak birleştirmek için vaki olan bu teşebbüs de akim kalmıştı. Buna rağmen Balkan İttihadı düşüncesi bir dönem güncel kalacaktır. Bu birlik fikri siyasî olmasından çok iktisadî bir birlik şeklinde görölmek isteniyordu. Özellikle gümrük birliği düşüncesi daha yoğun bir şekilde dile getiriliyordu. 1910 yılında, yani Balkan Savaşı'nın hemen arifesinde Bulgaristan ile Romanya arasında bir gümrük birliği kurulması aşamasına gelecek ancak "*gümrük ittifadının mevki-i fiile vaz' edilmemesi için Viyana her türlü nüfûzunu icrâ etm[esi]*" nedeniyle bu fikir de akim kalmıştır¹¹. Özellikle Avusturya, Sırbistan ile kurduğu ekonomik ilişkiler nedeniyle Balkanlarda olası bir gümrük birliğine

⁹ "Balkan İttihadı", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 7.

¹⁰ "*Hakikaten Romanya ahval-i coğrafya ve siyasiyesi nokta-i nazarından Balkan hükümetlerinden madûd değildir*" "Balkan İttihadı", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 7.

¹¹ "Balkan İttihadı", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 7.

karşı çıkmaktaydı. Zira Sırbistan'ı kaybetmek istemiyordu¹². Bunda Sırbistan'daki emtianın kendi kontrolünde dünya piyasalarına sokulması etkiliydi. Bundan dolayı da Sırbistan'a bazı zorluklar çıkarmaktan da geri kalmadığı Vâveylâ'nın satırlarına yansıyanlardan görmekteyiz¹³. Bu da, iktisadî olarak Sırbistan'ın Avusturya-Macaristan'dan daha bağımsız hareket etmek istemesine yol açtı. Bu, bir anlamda ekonomik savaş demektir. Bu ekonomik savaş iki yıldan daha uzun sürerek son bulmuştu. Zira Hersek bunalımı sırasında Hersek'in Bosna ile birlikte Sırbistan'a verileceği ümitlerini boşa çıkarmasını ve Sırbistan'da kamuoyunu ve siyasî partileri Sırp vatanperverliği etrafında birleşmesini sağladı. Aslında bu durum Birinci Dünya Harbi'ni başlatacak kıvılcımı ateşleyecek süreci beslemişti¹⁴. Balkan Harbi öncesinde Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan hükümetlerinin birleşmesinde de etkili olmuştur. Balkanlarda meydana gelen yeni olaylar, dengeleri değiştirecek sürecin başladığının önemli bir işareti idi. Balkanlarda yeniden bir ittihat fikri belirdi. İttihat fikri, bu sefer Osmanlı Devleti'nin aleyhindeydi. Bulgaristan ilk önce Romanya ile bu ittifakın imkânlarını aradı. Zira Romanya, o dönemin en güçlü devleti idi. Çünkü *"iyi teşkil, ta'lîm ve terbiye edilmiş mükemmel ve kuvvetli bir orduya mâlik olub ahvâl mâliyesi mahsûlâta keşf edilip istifâde edilen gaz menba'ları sâyesinde pek mamûr olub askerî ve mâlî olarak uzun müddet devâm etse de böyle bir muhârebeye tahammül edebilirdi"*¹⁵. Romanya ile ittifakın gerçekleşmesi durumunda diğer Balkan hükümetleri de olası bir Balkan ittifadı için çok daha istekli olacaklardır. Nitekim Bulgaristan'ın girişimlerine Karadağ'dan olumlu bir yaklaşım geldi. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile olan itilafı durumu, Balkan ittifadına uygun bir zemin oluşturuyordu. Böylelikle Balkan ittifadı Osmanlı Devleti'nin dışında,

¹² *"Hakikatte Avusturya-Macaristan'ın menfaati icabı olarak Sırbistan'ın ihracat nokta-i nazarından Avusturya'dan ayrılmayı istemiyordu. Avusturya-Macaristan hududu Sırbistan şimal ve garbde tamamıyla ihâta ediyordu"* "Balkan İttihadı", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 7.

¹³ "Balkan İttihadı", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 7.

¹⁴ "Balkan İttihadı", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 7.

¹⁵ "Balkan İttihadı", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 7-8.

hatta, “*Arnavudluk ihtilâlleri Sırbistan milletleri eski Sırbistan ve Makedonya'nın muhtelif yerlerinde icrâ edilen zulm ve ta'âddiyât*” gibi sebeplerle aleyhinde vücuda geldi¹⁶. Bu ittifak, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki egemenliğini ortadan kaldıracak gelişmeleri beraberinde getirecektir.

Balkanların Birinci Dünya Savaşı Stratejilerindeki Konumu

Birinci Dünya Savaşı üzerine eğilenler, Balkanların, bu savaşın seyrini değiştirme konusunda hem fikirdirler. Zira Birinci Dünya Savaşı'nın taraflarını oluşturan İttifak ve İtilaf Devletleri kendi cephelerinde sıkıştığı andan itibaren düşmanı Balkanlar üzerinden rahatsız etmeye çalışmışlardır. Bu durum ise Balkanları Birinci Dünya Savaşı için oldukça önemli ve stratejik konuma taşımıştır. Vâveylâ üzerinde meseleye yaklaştığımızda da Balkanlardaki harpler için ilginç yazıların yayınlandığı ve ilginç demeçlerin sütunlara taşındığı görülmektedir. Yazıların en önemli konusu ise Birinci Dünya Harbi'nin Balkanlardaki kısmına etki eden strateji meselesidir. Bu yüzden Balkanlar, savaşta dengeleri değiştirmeye en ciddi etkiyi yapacak coğrafyaların başında gelmekteydi. Zira savaş stratejileri için önemli bir konumda bulunuyordu¹⁷. Balkanlardaki savaşlara dair genel bir yaklaşımdan ziyade mevzi ve parça parça çeşitli muharebelerden bahseden yazılar söz konusudur. Kumanova Muharebesi, Perlpe Harekâtı, Tutrakan Hücumu, İşkodra Harekâtı, Dobruca'daki Mücadeleler, Sırbistan üzerine yapılan harekâtlar ve Romanya'ya karşı diğer harekâtlar Vâveylâ'ya yansımış Balkanlardaki savaş görünümleriydi. Bu muharebeleri konu alan makale, yazı, yorum ve haberlerde, meselenin, daha çok strateji açıdan değerlendirildiği görülmektedir. Balkanlarda savaş stratejisi ve İtilaf ve İttifak bloklarının bu stratejiyi kendi lehlerine çevirmek için ortaya

¹⁶ “Balkan İttihadı”, *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 8-9.

¹⁷ “*Avrupa Harbi'nin müstakbel murahhasları Balkanlardaki harekâta a'id sahifeleri çevirirken kısalığından müşteki olmayacaklardır. Bu meyanda malumat sevkü'l-Ceyş en mebzûl görülecektir. Harekât-ı hasmane safhasının bu mevcûdiyeti de zaten bir Sevkü'l-Ceyş dersidir. Bu hal harbin sebab-i aslisini teşkil eder*” Miralay Fabler, “Bir bi-Tarafın Mütala'âtı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı”, *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

koydukları hamlelerin Vâveylâ'ya yansıdığını görmekteyiz. Zira bu muharebelerin önemi, gerek İtilaf ve gerekse ittifak Devletleri'ne daha geniş mıntikalara hâkim olmak için oldukça önemli stratejik üstünlük sağlamasında oynayacağı rolde saklıydı. Bu durum, özellikle Romanya'nın savaşa dâhil olmasından sonra çok daha fazla önemi haiz olmuştur¹⁸. Çünkü hem itilaf Devletleri'nin hem de İttifak Devletleri'nin Balkanlardaki muharebelerle Birinci Dünya Harbi'nin sonucuna etki etmeye başladıkları görülmektedir. Bu durum Vâveylâ'da da olduğu gibi yansımıştır. Buralarda kazanılan küçük muharebeler bile önemli bir propaganda malzemesi yapılıp, harbin seyrini etkileyeceğine yorulur, büyük methiyeler düzülür ve müşterek “zaferler” el birliği ile kazanılır, muharebenin daha ileri bir safhaya taşınacağı ümit edilir ve stratejik üstünlük için önemli bir fırsat ele geçirilmiş olurdu¹⁹. Çünkü düşman çok kayıp verir, kaçmaya başladığı²⁰. Kazanılan bazı zaferlerin kıymeti anlaşılabilir, bu yüzden hatalı bir hatt-ı hareket izlenir; bu da düşmana oldukça önemli bir zaman kazandırır²¹. Düşman geri çekilmeye başladığı zaman yeni yerler ele geçirilir, düşman ordusu stratejik olarak zor duruma düşürülür²². Dahası düşmanlardan birinin barış istemek zorunda kalacağı vakit yaklaşır²³. Yeni seferler için de uygun şartlar oluşur²⁴. Muharebenin alanı yeni yerlere doğru genişler, şartlar geri

¹⁸ Romanya'nın İtilaf Devletleri safında Birinci Dünya Savaşı'na girmesi savaşın en azından İttifak Devletleri'nin savaş alanını genişletmiştir. Zira Almanya, Avusturya-Macaristan Bulgaristan ve Osmanlı Devleti'nin Romanya'ya sava ilan ederek Balkanlarda yeni cephelerin açılmasını zorunlu hale getirecektir. “İlan-ı Harb Notaları”, *Vâveylâ*, Sayı: 39., 26 Ağustos 1332, s. 3-4; İttifak Devletleri'nden gelen tepkiler, onların harp yükünü arttıracaklarını hissettirmekteydi: “Romanya'nın ilan-ı harbini müteâkib Bükreş'de Yunan süferadan Alman sefiri Boşe: Romanya Rusya'ya layık bir müttefikdir; Bulgar sefiri Radoff: 1913 de Romanya Bulgaristan'la ak harb etti. Şimdi ise harb kızıl olacaktır. Türk sefiri de: Türkiye Romanya'nın nihayete kadar bitaraf kalacağı ümidiyle harbe girişmişdi demiştir”, “Romanya'nın İlan-ı Harbi Müteakip Bükreş'te Bulunan Süferadan Alman Sefiri”, *Vâveylâ*, Sayı: 40., 2 Eylül [1]332, s. 6-7.

¹⁹ “Tutrakan Hücumu -Berliner Tageblatt Gazetesi'nden-”, *Vâveylâ*, Sayı: 47., 4 Teşrinisani 1332, s. 1.

²⁰ “Tutrakan Hücumu -Berliner Tageblatt Gazetesi'nden-”, *Vâveylâ*, Sayı: 47., 4 Teşrinisani 1332, s. 1.

²¹ “Perlip'e Doğru İleri Yürüyüş”, *Vâveylâ*, Sayı: 31., 24 Haziran 1332, s. 10.

²² “Alman Gayreti”, *Vâveylâ*, Sayı: 44., 14 Teşrinievvel 1332, s. 4.

²³ “Avusturya'nın Kırmızı Kitabı”, *Vâveylâ*, Sayı: 44., 14 Teşrinievvel 1332, s. 3.

²⁴ “Bir Bitarafın Mütala'ası, Jurnal Gazetesi'nden, Romanya Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı”, *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

çekilen düşman için gittikçe kötüleşir²⁵. Düşmana acı sonuçlar yaşatmak ise mümkün olan en büyük askerî harekâtla söz konusu olabilir. İşte bu beklentiler, İtilaf ve İttifak Devletleri'nin harbi, Balkanlara doğru yaymalarına sebep olacaktır. Peki, bu ne kadar doğru bir stratejidir. Bunun değerlendirmesi de Vâveylâ yer almaktadır. Mesele savaş stratejisi üzerinden değerlendirilmiştir. Miralay Fabler, “*Bir bi-Tarafın Mütalaatı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı*” ve “*Bir bi-Tarafın Mütalaası -Romanya Cephesinde Sevkü'l-Ceyş'in Mantiği-*” adlı iki makale ile Balkanların savaş stratejisi için kullanılmasını değerlendirmektedir. İlk makalenin başlangıç cümleleri “*Avrupa Harbi'nin müstakbel murahhasları Balkanlardaki harekâta 'a'id sahifeleri çevirirken kısalığından müştaki olmayacaklardır. Bu meyânda malûmât-ı sevkü'l-Ceyşe en mebzûl görülecektir. Harekât-ı hasmâne safhasının bu mevcûdiyeti de zaten bir Sevkü'l-Ceyş dersidir. Bu hâl, harbin sebab-i aslisini teşkil eder*” ifadeleri ile başlar. Bu cümleler, Balkanların Birinci Dünya Savaşı açısından oldukça stratejik bir konumda olduğunu göstermektedir. Özellikle İttifak Blok'unun Balkanlarda savaş stratejilerine çok daha fazla ehemmiyet vermelerini, savaşın sonucu açısından önemli kayıpların başlangıcı olarak kabul eden Fabler, bunu Almanya'nın savaşı geniş bir alana yayarak ciddi bir stratejik hatası olarak görür²⁶. Avusturya-Macaristan için de benzer durum söz konusudur. Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan stratejisi Balkanlardaki askerî harekâtında aldığı neticeler, yine harbin sonucunu etkilemiştir²⁷. Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a karşı hatt-ı hareketi Rusya'yı da

²⁵ “Avusturya'nın Kırmızı Kitabı”, *Vâveylâ*, Sayı: 44., 14 Teşrinievvel 1332, s. 4.

²⁶ Miralay Fabler, “Bir Bi-Tarafın Mütala'atı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı”, *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

²⁷ “*Sefer aynı zamanda garbda Avusturya-Macaristan ve cenubda Bulgarya'ya olmak üzere iki düşmana tevcih ederler. Kısm-i küllisi Garba karşı olmak üzere kuvvet ikiye inkisam etti. Bu yüzden sevkü'l-ceyş derhâl intikamını aldı. Ve dâ'imâ da alıyor. Ma'amâfih felaket gayr-ı kâbil tashîh değildir. Yeni kuvvetler icâb iden bir nutukda tecemmü' ettiriliyor ve düşmanın iktisâb ettiği muzafferiyet-i ahirenin meydana getirdiği yeni vaziyetin mütalebine tevfikân kâbil-i icrâsı yeni bir sefer planı tertib olunur. Burada yalnız bir şey kaldı ki kâbil-i tashîh değildir. O da zayı' olan zaman. Hiçbir şahsı, hatta en meşhur kumandanlar bile gayet olan zamanı be-tekrar elde edemezler*” “Bir Bi-tarafın Mütalâ'atı -Romanya Cephesinde Sevkü'l-Ceyş Mantiği-” , *Vâveylâ*, Sayı: 49., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

Balkanlar üzerinde hareketlendirmesi, Avusturya-Macaristan'ın, ordularını yeni cephe için bölmesi, İttifak kuvvetleri için harbin kendi sınırlarında da seyrini değiştirmiştir²⁸. Daha sonra da İngiltere ve Fransa'nın karşı faaliyetleri, İttifak Blok'unda savaştan murad edilen siyasî ya da askerî maksatları arasındaki tezadı daha da karışık hale getirecektir²⁹. Bunun doğal bir sonucu olarak da savaşta ve bazen de diplomaside stratejik hatalar söz konusu olmuştur. Romanya'nın İtilaf Devletleri'ne katılması sürecinde de Almanya'nın diplomaside ciddi stratejik hatalarının payı vardı. Almanya'nın harbi kesin olarak kazanacaklarına inanmaları, diplomalarını de etkilemiştir³⁰. Fabler'e göre Türkiye'nin de İttifak Devletleri arasına dâhil edilmesi Almanya'nın siyasî hatasıdır. "*Türklerin menâbi'ini azalt[ması]*" dolayısıyla da Türkiye için zararlı olmuştur³¹. Almanlar aynı hatayı Bulgaristan'la yapılan ittifakla tekrarlamıştır³². Zira Bulgaristan'ın İttifak'a dâhil edilmesi Almanya'yı askerî maksattan uzaklaştırmıştır³³. Dolayısıyla "*Sevkü'l-ceyş de kendisine verilmiş ehemmiyetten dolayı [Almanya'dan] intikâmını almaya başlıyordu*" işler daha sonra iyice karışacaktır. Zira Romanya'nın harbe girmesi, Almanya için yeni bir cephe açılması demektir. Romanya'ya karşı yapılan taarruzlar sırasında strateji

²⁸ "Avusturya-Macaristan'ın kudret-i askeriyesinin tefevvuku suret-i katiyede malum olduğuna göre Balkan şibh ceziresinin bir kısmı olan Sırbîye arazisinin sevkü'l-ceyş harekâtı safhası olacağı şüphesiz idi. Rusya'nın müdahalesi Avusturya ordusunun inkısamını ve Sırbîye'yi setr ederek kuvvetinin itithadını mucib oldu. Avusturya-Macaristan menabii münkasim iki ordu şekline mecbur oldu" Miralay Fabler, "Bir bi-Tarafın Mütala'âtı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

²⁹ Miralay Fabler, "Bir Bi-Tarafın Mütala'âtı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

³⁰ Musa Gümüş, "Birinci Dünya Harbinde Romanya'nın Savaş Diplomasisi", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 3., Sayı: 3., 2017, s. 65.

³¹ "*Kafkas'ı istirdâd etmek sadedinde bulunan maksad-ı siyâsiyenin daha ziyâde yayılmasına ba'is olan Türkiye'nin de dâ'ire-i ittifaka girmesi de bu hatanın neticesidir*" Miralay Fabler, "Bir Bitarafın Mütala'âsı, Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

³² Miralay Fabler, "Bir Bi-tarafın Mütala'âtı -Romanya Cephesinde Sevk'ül-Ceyş Mantiği-", *Vaveylâ*, Sayı: 49., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

³³ "*Bulgar ittifakı da zehâbî tezyid etti. Bu yeni ittifak da Almanya erkân-ı harbiyesini maksad-ı 'askeriyeden uzaklaştırdı. Yeni maksad-ı politikiye sahasına kuvvetler göndermeğe mecbûr etti. Bulgar ittifakı fâ'ideli olmadı. O dâ'imâ hükümât-ı merkeziyeye teklifatta bulunarak yük olmuştu*" Miralay Fabler, "Bir Bitarafın Mütala'âsı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

Almanya'dan Türk ve Bulgarlarla yaptığı ittifakında intikamını almakta gecikmeyecekti³⁴. Çünkü bu, Alman ordularının, geri dönüşü olmayan bir biçimde; Almanların, savaşta askerî maksatlarını siyasî maksatlarına kurban etmelerine dolayısıyla da harbi kaybetmelerine sebep olmuştur³⁵. Balkanlardaki savaşlar bu konuda önemli bir yerde durmaktadır³⁶. Peki, İttifak Devletleri'nin savaşı kaybetmeleriyle sonuçlanan ve askerî maksadı aşarak siyasî maksatların ön plana alınmasına sebep olan şey neydi buna toplu olarak şöyle cevap verilebilir.

Savaşta en önemli strateji muharebenin en kısa sürede kazanılmasını sağlayacak kalabalıkta askerle harekâtı düzenlemektir³⁷. Yine düşmana, yaptığı harekâtın misliyle cevap vermek, muharebenin seyrini değiştirmekte oldukça etkilidir. Bu, savaşı şiddetlendirecektir. Çünkü bu harekâtle birlikte düşman kendini, yeni ve güçlü bir harekât gerçekleştirmek ya da savunmaya geçmek zorunda hissedecektir³⁸. Alman-Bulgar ordularının Romanya üzerine harekâtlarında bu durum önemli bir örnektir³⁹. Doğru bir taarruz,

³⁴ Miralay Fabler, "Bir Bitarafın Mütala'ası -Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

³⁵ "Evvela sevkü'l-ceyşin maksadı, Düşmanın yahûd düşmanların imhâsı. Sonraki halde iyi düşünölmüş bir mülahazadan ibaret olan usûlüine tevfiken bir teklîfin kabulüne mütezammın bulunan bir muhâkeme kararı gibi sevkü'l-ceyşde evvel o sırada hangi düşman-ı aslinin imhâsı lazım olduğunu tayin ider. Bunun imhâsı te'min idildi mi diğerlerinininki kolaylaşır. Bu harbde Almanya Devleti German grubu dâhilinde bulundukca bunun düşman-ı asli olduğuna şübhe edecek bir kimse tasavvur olunamaz. Ve buna ezdikten sonra da harbin hitâm bulacağına inanmayacak da hiç olamaz. Almanya'nın mu'âvenetinden mahrûm idildiler mi Avusturya-Macaristan, Bulgarya, Türkiye hiç dâhil hesab idilmez. Bundan ve ehemmiyetten dolayı Almanya devleti garb ve Rus cebhelerinden menâbi-i hayâtiyesine yakın bulunan nikâta taarruz itmişdir" Miralay Fabler, "Bir Bitarafın Mütalâ'atı -Romanya Cebhesinde Sevk'ül-Ceyş Mantiğı-" , *Vâveylâ*, Sayı: 49., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

³⁶ "Balkanlar Şebh ceziresindeki politika harekâtı sahası sevkü'l-ceyş maksadının bulabileceği menâbi'-i metineyi bertaraf ediyor. Almanların yeni taarruzu esaslı bir surette Romanya'ya tevcih olunuyor. Bu arazi istilasından başka şey değildir. Şayan-ı ehemmiyet değildir. Alman sevkü'ceyşi cephelere yayıldıkça kuvvetleri dağıldıkça istila ettikleri yerleri terk etmeye mecbur olduğunda say ve gayreti kendisine çok güçlük verecek bu zamanda bidayetteki müddeayat-ı mağrurâneleri şe'âmete munkalip olacaktır" Miralay Fabler, "Bir Bitarafın Mütala'ası -Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-ceyşin Maksadı-" , *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

³⁷ "Bir Bitarafın Mütala'ası -Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı-" , *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2-3.

³⁸ "Romanya'ya Ait Haberler -Rusko İslava'dan-" , *Vâveylâ*, Sayı: 43., Sayfa: 2., 7 Teşrinievvel 1332, s. 2.

³⁹ "Romanya", *Vâveylâ*, Sayı: 42., 23 Eylül 1332, 5.

düşmanı stratejik açıdan hata yapmaya itmekte ve onu, planlanmamış yeni askerî hareketlere yönelmeye zorlamaktadır⁴⁰. Bu da önemli mevkiilerin kaybedilmesine ve hem stratejik hem de moral bakımdan istenmeyen bir duruma düşülmesine sebep olacaktır⁴¹. İttifak yapılan devletin askerî yardımını ise bir işe yaramamıştır. Dobruca'daki muharebeler bunun önemli örneklerinden biridir⁴². Romanya'nın buradaki muharebelerde güttüğü askerî strateji istenilen sonucu vermemiş hatta önemli kayıplara uğramasına sebep olmuştur⁴³. Çünkü Romanya da, siyasî stratejiyi savaş stratejisinin önüne almıştı ve düşmanı çok geniş bir cephede karşılamak zorunda kalmıştı⁴⁴. Bu da İtilaf Devletleri'ni, Romanya dolayısıyla Balkan stratejilerinde değişikliğe gitmek zorunda bırakmıştır⁴⁵. Bunun en temel nedenlerinden biri, savaşta siyasî stratejinin askerî stratejiden daha ön planda tutulmasıdır. Bunun yanında orduların yeni cephelere sevki için gereken sürecin sıhhatli askerî stratejinin maksadına uygun olması gerekirken buna çok fazla dikkat edilmediği ve acele edildiği görülmektedir⁴⁶. Bunu telafi etmek yani savaşın safhasını değiştirmek için Balkanlarda yeni savaş cepheleri açmak ya da var olan cepheyi büyütme de

⁴⁰ Miralay Fabler, "Bir Bitarafın Mütala'ası -Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-ceyşin Maksadı-", *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2-3.

⁴¹ "Romanya", *Vâveylâ*, 23 Eylül 332, Sayı: 42, s. 5.

⁴² "Balkanlar ve Romanya", *Vâveylâ*, Sayı: 41, 10 Eylül 1332, s. 5-6.

⁴³ Miralay Fabler, "Bir Bitarafın Mütala'ası -Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-ceyşin Maksadı-", *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3; Romanya'nın bunu savuşturacak çeşitli vesaiti oluşturma şansı vardı. Ancak bunu başardığını söylemek mümkün değildir. "Avusturya'nın Kırmızı Kitabı", *Vâveylâ*, Sayı: 44., 14 Teşrinievvel 1332, s. 3-4; Rus yardımlarının da bunu değiştiremediği Dobruca ve Tutakan muharebelerinde görülmektedir. "Balkanlar ve Romanya", *Vâveylâ*, Sayı: 41, 10 Eylül 1332, s. 5-6; Zira Alman-Bulgar-Osmanlı kuvvetleri karşısında çok ciddi kayıplar vermiş ve savaştan kendilerinden beklenenlerin büyük bir kısmını boşa çıkarmıştır. Gümüş, s. 73.

⁴⁴ "Romanya, sevkü'l-ceyşin bu mühim ka'idesini ihmâl etmek hatasında bulundu. Harekât-ı askeriyenin kavâ'id-i esâsiyesini gözden geçirmek zahmetinde bulunursa bu keyfiyete pek kolaylıkla intikâl olunabilir." Miralay Fabler, "Bir Bi-tarafın Mütalâ'atı Romanya Cebhesinde Sevk'ül-Ceyş Mantiği-", *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

⁴⁵ "Romanya", *Vâveylâ*, 23 Eylül 332, Sayı: 42, s. 5.

⁴⁶ "Tefevvuk-ı sevkü'l-ceyşi istihsâl için mani-i asliyi bertaraf etmek ve bunun için de mümkün olan kuvvetleri sıhhat ve sür'atle tecemmü' ettirmektedir. Bu tecemmü keyfiyeti hâsıl oluncaya kadar maksad-ı harb tehir olunabilir. Maksad-ı sevkü'l-ceyşiye hâsıl oluncaya kadar maksad-ı siyâsiyeye itba' olunur" Miralay Fabler, "Bir bi-Tarafın Mütala'atı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

ayrı bir stratejik hata olacaktır ve bu durum, işleri karmakarışık hale getirecektir⁴⁷. Düşman, Balkanlara varmadan Belçika ya da Polonya üzerinden hedef alınması yerine Balkanlarda hedef alınmıştır. Mesele, düşmanın nerede vurulacağından çok düşman ordusunun mahvolup olmayacağı ve mahvedilir ise bundan istifade edilip edilmeyeceği idi⁴⁸. Bu yüzden Balkanlara müdahale etmek stratejik bir hata kabul edilmelidir⁴⁹. Balkanlarda açılan birçok cephede yapılan onlarca muharebe bunu açıkça göstermiştir. Belgrat'tan Niş'e⁵⁰, İştîp'ten Kumanova'ya ve Pirlepe'ye⁵¹, Dobruca'dan⁵² Manastır'a⁵³, Doyran'dan⁵⁴ Selanik'e⁵⁵, Silistre'den Köstence'ye⁵⁶ ve Makedonya'dan İşkondra'ya⁵⁷ kadar onlarca muharebe buna örnektir.

Küçük Zaferler Büyük Sevinçler: Savaş ve Propaganda

Balkanlardaki mücadeleler sadece harp etrafında olmuyor, propaganda ve psikolojik savaş da bu mücadelenin önemli bir parçası oluyordu. Bunu, Vâveylâ'ya yansıyanlardan açık bir şekilde görmek mümkündür. Burada propagandanın, savaşın önemli bir parçası olduğu görülmektedir. Özellikle aynı blokta yer alan devletlerin arasının açılması ittifakı şüpheye düşürmesi beklenen propagandalar yapılmaktadır. Balkan milletleri arasında bir şekilde düşmanlık düşünceleri oluşturmak için de propagandaya başvurulduğu

⁴⁷ Miralay Fabler, "Bir Bi-Tarafın Mütala'âtı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

⁴⁸ Miralay Fabler, "Bir bi-Tarafın Mütala'âtı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

⁴⁹ "Farz edelim bu vesâ'itin mevcûdiyeti bu neticeye müncer kaldı ki Almanya'nın Balkanlara müdâhalesi bir hata-yı sevkü'l-ceyşi oldu. O halde müttefiklerin müdâhalesi kendi rollerinde son vasıta idi" Miralay Fabler, "Bir bi-Tarafın Mütala'âtı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

⁵⁰ "Niş", *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., Sayfa: 10., 25-27 Mayıs 1332.

⁵¹ "Perlipe'ye Doğru İleri Yürüyüş", *Vâveylâ*, Sayı: 31., 24 Haziran 1332, s. 10.

⁵² Miralay Fabler, "Bir Bi-tarafın Mütâlâ'âtı Romanya Cebhesinde Sevk'ül-Ceyş Mantiği-" , *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

⁵³ "Balkanlarda -Russkoe Slovo'dan-", *Vâveylâ*, Sayı: 41., 10 Eylül 1332, s. 6.

⁵⁴ "Balkanlarda -Russkoe Slovo'dan-", *Vâveylâ*, Sayı: 41., 10 Eylül 1332, s. 6.

⁵⁵ Miralay Fabler, "Bir bi-Tarafın Mütala'âtı Balkanlar Cephesinde Sevkü'l-Ceyşin Maksadı", *Vaveyla*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 3.

⁵⁶ "Bir Bi-taraflık Mütala'âtı Jurnal Gazetesi'nden-Romanya Cebhesinde Sevk'ül-Ceyş Mintikası-", *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, s. 2.

⁵⁷ "İşkondra'ya Karşı Harekat", *Vâveylâ*, Sayı: 42., 23 Eylül 1332, s. 6-8.

görülmektedir⁵⁸. Bunun için tarihe de başvurulmuş, geçmişteki meseleler gündeme getirilmiştir⁵⁹. Yine kendi askerlerinin duygularına hitap etmek ve onları ruhen savaşa hazırlamak da önemli bir propaganda faaliyetidir. Romanya Kralı Kostantin'in askerlerine yaptığı şu hitap bunun için önemli bir örnektir:

“Yeni çağrılmış askerler! Şimdi ettiğiniz yeminle vatana, kralınıza sadık olduğunuzu isbât ettiniz. Lakin yemine sadık olmakla iş bitmiyor. Sizler kendi reislerinize, kumandanlarınıza ve daha sonra başda bulunan kralınızın emrine ale'l-imâ ita'ât itmeye borçlusunuz! Eğer herkes kendi vicdânı hükmünce iş görecektir ve akıl ve fikriyle vatana ne gibi hizmet etmek lazım olduğunu kendisi ta'yîn edecek olursa böyle ordulara mâlik olan hükûmetin borcu yalnız onlara bir emr vermekten ibâret kalacaktır. Sizler onların vatanperver maskesi altında yaptıkları hareketlerine bakmayınız! Sizler ordulara iltihak ediniz. Sizler ordu saflarında kendi canınızı vatan uğrunda fedâ edeceğinizden dolayı memnûn ve mesrûr olabilirsiniz. Benim sözümü hiç bir vakitte unutmayınız! Her an beni hatırdan çıkarmayınız”⁶⁰.

Müttefikler de aynı safta yer alan diğer müttefik üyesi askerlerine çeşitli hitaplar yayınlamaya savaşı için ortak duygu oluşturmaya çalışmışlardır. Hitapnamenin bir kısmında şu ifadeler bu konuda önemli örnektir: *“Alman ve Avusturyalıları Türkiye ve Bulgaristan'la müttefik olarak umûmî düşman olan Rusya ile muhârebe ediyorlar. Rusya her zaman Balkan milletlerini*

⁵⁸ “Sırpların Arnavut Sergerdeleriyle Münasebeti”, *Vâveylâ*, Sayı: 41., 10 Eylül 1332, s. 10.

⁵⁹ “Kendilerini ve biraderlerini kurtarmak için birçok teşebbüsâtta bulunmuşlarsa da yine beyhude Sırp hükûmetleri son 24 sene zarfında gerek Babiali'ye gerekse düvel-i mütehabbeye lazım gelen teşebbüsât-ı siyâsiyede bulunmuşlardı. Birkaç sene evvel Avrupa'yı Türki vilâyetlerinin birkaçında yeni teşkilât-ı bahriyesi başlatmıştı. O zaman eski Hristiyan'ın en büyük kısmı bu tecrübeden hariç bırakılmıştı... Asırlarca çekilen azap için olduğu gibi Balkan Yarımadasının tahlisi için olan icraatımızda müttehittir. Ordum eski Sırbistan'da bize muhabbet ve sadık Hristiyan Sırp ve İslamlara tesadüf edecek aynı zamanda Arnavut-Hristiyan-İslam- ki, bunların milletimiz 1200 seneden beri beraber saadet ve felâket günleri yaşamamıştık. Onlara Sırpların hürriyet, müsavat kardaşlık getiriyoruz. Sırbistan'ımız 1877-78 de tahlis edilen Sırp yerlerinde gezdiği gibi intizar edilen sulh ve itilayı gezecektir ki bu memleketlere ahali serbest müterakki hürriyet-i şahsiyesine malik bir surette yaşıyor” “Muharebeye Doğru”, *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., 25-27 Mayıs 1332, s. 9.

⁶⁰ “Romanya Kralı'nın Müracaatı -Açık Söz'den-”, *Vâveylâ*, Sayı: 48., 11 Teşrinisani 1332, 9-10.

*esîr etmeye ve böylelikle Akdeniz'e çıkan iyi yolları ele geçirmeye çalışıyordu. Hazırda ise Rusya Türkiye'yi İstanbul'dan çıkarıp Çanakkale Boğazı'na hâkim kesilmek istiyor. Umûm Müslümanlar için mukaddes bir ma'bed 'addedilen Ayasofya Cami'ini Rusya kendisine mâl etmek istiyor. Ruslar Anadolu'da tecâvüzleri İran-Türkiye ihtilâtı, Arapların ihtilâli, bunlar, hep Âlem-i İslam'ı mahvetmek için İngiltere ve Rusya tarafından kurulmuş hidâlardır. Askerler! Unutmayınız ki Macarlar Türkler ve Bulgarlar ırken kardaşdırlar. Vustâ Avrupa devletleri Rusya ile muhârebe etmeye aynı zamanda din-i İslam'ın muhâfazası Avrupa milletlerinin istiklâlî hak ve adâlet içinde mübâreze ediyorlar. İşte bunun için sizler vustâ Avrupa devletleriyle elele verip gitmelisiniz. Unutmayınız ki muhârebe-i hazıra "Cihâd" rengini haizdir. Fakat cenâb-ı hak bizimledir. Bunun için düşman nihâyet mağlûb ve mahvolacaktır"*⁶¹.

Almanların Romanya hattında yayınlayıp dağıttığı beyannameler de propaganda için önemli örnekler içermektedir. Beyannamelerin birindeki ifadeler ilginçtir: *"Almanlar Romanya hattında beyânnâmeler neşr ediyorlar: Rus muhâribleri imparatorunuza sadık kalınız!! O isterse içiniz desek kanlarınızı içiniz İngiliz casûslarını yakalayıp öldürü[nüz]. İşte şimdi şu izzetlü İmparatorunuz sizin yardımlarınızı bekliyor. Acaba vatanınızı felâkete götürmek mi istiyorsunuz. Yoksa hiç düşünmeden kanlarınızı haydûd gibi olan İngilizlere mi sattınız?! Sizin İncil kitabınız böyle deccâllere inanmanızı mı emr ediyor?! Biz sizin İmparatorunuzun ve Rusya'nın eziyet çektiğini istemeyiz o hâlde sizin en büyük yolunuz!! Petrograd'a!!!"*⁶².

Bu propaganda faaliyetlerinin temelde savaşın gidişatını etkilediğini ifade etmek zordur. Ancak moral değerlerde kısa süreli düzelmelerin olduğunu ifade edebiliriz. Bu propagandaların aynı zamanda cephelerde bulunan askerle psikolojik savaştan başka bir şey değildi ve özellikle

⁶¹ "Türk ve Bulgar Askerlerine Hitabdan -Novoye Vremya'dan-", *Vâveylâ*, Sayı: 39., 26 Ağustos 1332, s. 7.

⁶² "Alman İ'fâlâtı", *Vâveylâ*, Sayı: 72., 5 Mayıs 1333, s. 2.

Balkanlardaki mücadelelerin doğal bir parçası olmuştur. Balkanlardaki propagandaların savaşı, sınırlarda sıkıntılı olması nedeniyle sınır dışı harplerde bu başarısızlığı telafi etmek adına başvurulmuş bir psikolojik savaştı.

Alman İmparatoru Wilhelm'in Tutrakan'da kazanılan "zafer" dolayısıyla Bulgar Kralı'na çektiği telgraftaki ifadeler de ilginçtir: "*Müttefik ordumuzun Tutrakan'ı zapt ettiğini şimdi duydum. Askerin şu şanlı eserinden dolayı tebrikât-ı kalbiyemi kabûl et. Yeni düşmana gösterilsin ki, biz kendimizi müdâfa'â etmeyi bildiğimiz gibi düşmanı kendi memleket[inde] mağlûb da edebiliriz. Allah bizim mu'inimizdir*"⁶³. Bu ifadeler düşmana bir mesaj olarak değerlendirilebilir. Düşmanı kendi sınırlarının dışında yendik, evinde de yenebiliriz mesajı aynı zamanda bir tür propaganda olarak kabul edilebilir.

Dobruca'nın Bulgar-Türk birliklerince işgal edilmesi sonrasında "*Türklerin Bulgarlara fevk'alâde mukavemetlerine mükâfât olarak Edirne Türkiye cephesindeki hudûdların dahi Türkler menfa'âtine tevsi' edildiği*"⁶⁴ haberi de, Türk kamuoyuna yapılan bir propaganda olarak değerlendirilebilir. Zira bu şekilde Türklerin çok daha istekli bir şekilde savaşmalarını sağlamak ve daha faydalı işbirliği konusunda Türk kamuoyu da ikna edilmek istenmektedir.

⁶³ Tutrakan Muzafferiyeti Üzerine Kayzer Wilhelm'in Tebriki", *Vâveylâ*, Sayı: 47., Sayfa: 3., 4 Teşrinisani 1332.

⁶⁴ "Türk ve Bulgar Hudutlarında Taaccümat", *Vâveylâ*, Sayı: 50., Sayfa: 8., 25 Teşrinisani 1332.

Sonuç

Tarih araştırmaların önemli kaynaklarından olan gazeteler tarihî birçok konuya ışık tutmak için tarihçilere önemli çalışma alanları bırakır. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan basın hareketleri özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinden günümüze kadar birçok çalışmanın kaynaklığını yapmaktadır. Gazetelerin bazıları özel koşulların, özel olaylar silsilesinin ve özel mekânların kaynaklığını yaparlar. Ele aldığımız Vâveylâ Gazetesi bahsettiğimiz bu “özel”liklerin tamamını taşır. Bu “özel”likler, Vâveylâ'yı “özel” bir tarihî kaynak yapmaktadır. Biz de, Vâveylâ'nın ışığında Birinci Dünya Harbi sırasında Balkanlara bakmaya çalıştık. Burada, Birinci Dünya Harbi'nin Balkanlara yansıması, Balkan devletlerinin savaştaki konumları, büyük devletlerin Balkanlardaki savaş stratejileri, sınır dışı muharebeler ve blokların birbirlerini kontrol etmeye çalışmaları ve savaş propagandalarının Balkan görünümleri gibi konuları ele aldık. Bu çalışmada Balkanların Birinci Dünya Harbi için önemli bir stratejik konumda olduğu görüldü ve bu, bir anlamda savaşın hem gidişatını hem de sonucunu etkilemiştir. Özellikle Romanya'nın savaşa girmesinden sonra Balkanlarda muharebelerin sayısının hızla arttığı ve bunun, her iki taraf için de cephe yükünü etkilediği görülmektedir. Özellikle Almanya için bu durum çok daha açık bir şekilde hissedilmektedir. Yine Avusturya Macaristan'ın savaş stratejilerinde başarısız olması İttifak Devletleri'nin bütün planlarını etkilemiş ve yeni stratejilere yöneltmiştir. Balkanlar da bu stratejilerin uygulandığı en önemli alan olmuştur. Yine özellikle İttifak Devletleri'nin ve özellikle Almanya'nın siyasî stratejisini savaş stratejisinden daha ön plana alması yine savaşın mukadderatını etkilemiştir. Bu da Balkanların Birinci Dünya Harbi için kilit bir konumda olduğunu göstermiştir. Vavleyla'ya yansıyanlar da Balkanların stratejik konumunu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Kaynakça

- “Alman Gayreti -Russkoe Slovo’dan-”, *Vâveylâ*, Sayı: 44., Sayfa: 4-5., 14 Teşrinievvel 1332.
- “Alman İ’fâlâtı”, *Vâveylâ*, Sayı: 72., Sayfa: 2., 5 Mayıs 1333.
- “Avusturya’nın Kırmızı Kitabı”, *Vâveylâ*, Sayı: 44., Sayfa: 3-4., 14Teşrinievvel 1332.
- “Balkan İttihadı” , *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., Sayfa: 7-9., 25-27 Mayıs 1332.
- “Balkanlar ve Romanya” , *Vâveylâ*, Sayı: 41., Sayfa: 5-6., 10 Eylül 1332.
- “Balkanlarda -Russkoe Slovo’dan-”, *Vâveylâ*, Sayı: 41., Sayfa: 6-8., 10 Eylül 1332.
- “İlan-ı Harb Notaları”, *Vâveylâ*, Sayı: 39., Sayfa: 3-4., 26 Ağustos 1332.
- “İşkodra’ya Karşı Harekât”, *Vâveylâ*, Sayı: 42., Sayfa: 6-8., 23 Eylül 1332.
- “Muharebeye Doğru”, *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., Sayfa: 9-10., 25-27 Mayıs 1332.
- “Niş”, *Vâveylâ*, Sayı: 26-27., Sayfa: 10., 25-27 Mayıs 1332.
- “Perlipe’ye Doğru İleri Yürüyüş”, *Vâveylâ*, Sayı: 31., Sayfa: 10., 24 Haziran 1332.
- “Romanya Kralı’nın Müracaatı -Açık Söz’den-”, *Vâveylâ*, Sayı: 48., Sayfa: 9., 11 Teşrinisani 1332.
- “Romanya Ordusu -Rusko İslova’dan-” , *Vâveylâ*, Sayı: 39., Sayfa: 4-5., 26 Ağustos 1332.
- “Romanya’nın İlan-ı Harbi Müteakib Bükreş’te Bulunan Süferâdan Alman Sefiri”, *Vâveylâ*, Sayı: 40., 2 Eylül [1]332, s. 6-7.

“Romanya’ya Ait Haberler -Rusko Íslova’dan-” , *Vâveylâ*, Sayı: 43., Sayfa: 2., 7 Teşrinievvel 1332.

“Romanya”, *Vâveylâ*, Sayı: 42., Sayfa: 5., 23 Eylül 1332.

“Sırpların Arnavud Sergerdeleriyle Münâsebeti”, *Vâveylâ*, Sayı: 41., Sayfa: 9-10., 10 Eylül 1332.

“Tutrakan Hücumu -Berliner Tageblatt Gazetesi’nden-”, *Vâveylâ*, Sayı: 47., Sayfa: 1-2., 4 Teşrinisani 1332.

“Tutrakan Muzafferiyeti Üzerine Kayzer Wilhelm’in Tebriği”, *Vâveylâ*, Sayı: 47., Sayfa: 3., 4 Teşrinisani 1332.

“Türk ve Bulgar Askerlerine Hitabdan -Novoye Vremya’dan-”, *Vâveylâ*, Sayı: 39., Sayfa: 7., 26 Ağustos 1332.

“Türk ve Bulgar Hudûdlarında Taaccümat”, *Vâveylâ*, Sayı: 50., Sayfa: 8., 25 Teşrinisani 1332.

Gümüş, Musa, “Birinci Dünya Harbinde Romanya’nın Savaş Diplomasisi”, Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt: 3., Sayı: 3., 2017, s. 65.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Mısır’da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İslam, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul 2006.

Kutlu, Cemil, *I. Dünya Savaşında Rusya’daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1997.

Miralay Fabler, “Bir bi-Tarafın Mütala’atı Balkanlar Cephesinde Sevkü’l-Ceyşin Maksadı”, *Vâveylâ*, Sayı: 48., Sayfa: 2-3., 11 Teşrinisani 1332.

Miralay Fabler, “Bir Bi-tarafın Mütalâ’atı -Romanya Cebhesinde Sevkü’l-Ceyş Mantığı-” , *Vâveylâ*, Sayı: 49., Sayfa: 1-2., 18Teşrinievvel 1332.

Talat Berki, “Muhterem Okuyucularımıza”, *Vâveylâ*, Sayı: 34., Sayfa: 12., 15 Temmuz 1332.

Vâveylâ, Sayı: 1., Sayfa: 1., 27 Teşrinisani 1331.

Vâveylâ, Sayı: 2., Sayfa: 1., 4 Kanunuevvel 1331.

Vâveylâ, Sayı: 17, Sayfa: 1., 18 Mart 1332.

Vâveylâ, Sayı: 21., Sayfa: 1., 15 Nisan 1332.

Vâveylâ, Sayı: 22., Sayfa: 1., 22 Nisan [1]332.